

Un detectiu entre lligalls

L'Arxiu de la Catedral va ser el primer on va treballar Cerveró i on va trobar el pare Batllori.

Els Borja són, sens dubte, el puntal més important de les investigacions de Lluís Cerveró. La seua connexió amb el pare Batllori va ser fonamental per a les seues recerques. EL TEMPS ha volgut conèixer les claus d'aquella col·laboració i aquestes són les confidències de l'eminent investigador català.

Un dels personatges de la novel·la d'Umberto Eco *El pèndol de Foucault*, desesperat per no poder trobar un treball remunerat a què aplicar la seua erudició, acaba dedicant-se a proporcionar a estudiants i investigadors les fonts necessàries per a les seues recerques. Es converteix, com ell mateix diu, en una mena de "detectiu acadèmic". Potser aquesta és la millor definició per a la tasca de Lluís Cerveró, la de detectiu d'arxius, un incessant investigador que trobava les pistes i les proves entre els milers de lligalls amagats –i gairebé sempre oblidats– als prestatges dels principals arxius valencians.

Com a autodidacte i com a producte d'una època molt concreta, Cerveró no va conèixer ni les virtuts ni els defectes de l'especialització; per això la seua tasca sembla de vegades tan difícil de definir, perquè tot allò que tinguera a veure amb el món medieval valencià li interessava. El seu afany de coneixement era gairebé renaixentista i només el gran esforç que hi dedicà li va donar un sentit. Mercedes Escrig, actual directora de l'Arxiu del Regne de València, que és ara el propietari de l'arxiu de fitxes de l'investigador, destaca la seua excepcionalitat: "el seu mèrit va ser, sobretot, el fet de preocupar-se per buscar les fonts, per remirar i revisar els documents originals, en un moment en què ningú no es preocupava per això. Va

redescobrir el que els investigadors tenien al costat però no miraven". Jesús Villalmanzo, investigador del mateix arxiu i coautor de la transcripció del *Llibre del repartiment* amb Cerveró, comenta la gran capacitat de treball i la insistència de Cerveró, que, afirma: "servirà per concretar dates, parentius i relacions familiars que s'intuïen o es desconeixien fins al seu treball".

Sens dubte, la repercussió i la importància de les recerques de Cerveró haurien estat molt menors si no s'haguera dedicat molt especialment a estudiar un tema tan apassionant i clau en la història medieval europea com la família Borja. En el seu estudi tingué un paper definitiu la seua relació amb el pare Miquel Batllori, amb qui va compartir moltes hores de discussió i treball. El mateix Batllori ens ha comentat com es va produir el seu encontre: "Vaig conèixer don Lluís Cerveró i Gomis al començament dels anys cinquanta. De retorn d'un llarg viatge interamericà, que va durar poc menys d'un any, del juliol del 1949 al juny de 1950, vaig començar a interessar-me per la família Borja, i en particular pel seu epistolari en llengua catalana. Després d'un temps vaig anar a l'arxiu del castell Sant Àngel, dins de l'Arxiu Secret Vaticà –que ja no ho és, de secret– vaig posar-me a investigar sobre aquesta família a l'Arxiu Capitular de València, on ja havien pultat els arxivers Roc Chabàs i Josep

Sanchis Sivera (l'oncle de Manuel Sanchis Guarner). Als matins hi anava a treballar don Lluís Cerveró. Un dia jo discutia amicalment amb l'arxiver d'aquell temps, Olmos Canalda, que no volia admetre la descendència il·legítima dels Borja sacerdots. Vaig notar que Cerveró compartia la meua posició amb alguns senyals del cap. Olmos em cridà a part per a dir-me que estava d'acord amb mi, però que no ho podia manifestar per bé de l'Església. Li vaig contestar que l'Església no havia de defensar-se amb mentides.

Un dels dies següents Cerveró em digué que tenia una munió de fitxes de documents sobre la família Borja, trobats a diferents arxius de la Ciutat i del Regne de València, i moltes més sobre les famílies valencianes importants per a la història, la literatura, les arts, el comerç, etc. I m'invità a anar a visitar-lo a casa seva, prop del mercat vell”.

A partir d'aquell moment sorgiria una amistat que bastiria una col·laboració en la recerca difícilment imitable. “Vaig anar-hi –continua el pare Batllori– i vaig restar esborronat de veure tants i tants documents borgians i valencians. Els referents a les belles arts va anar publicant-los a l'*Archivo de arte valenciano*; els referents als escriptors, els comunicava al nostre amic comú, Martí de Riquer. Els documents borgians, se'ls reservava per a ell, amb la idea de publicar una “Genealogia documentada de la família Borja”. L'ajuda fou mútua, perquè jo li passava les fitxes de documents borgians que jo anava també trobant als arxius de Roma, Barcelona i Madrid. Les seves fitxes nombrosíssimes, i les meves, més limitades en nombre, constitueixen el fons borgià Cerveró, dipositat pels seus fills, després de la seva mort, a l'Arxiu del Regne de València, com a fons reservat als qui haurien de coronar la seua obra”. La tenacitat de Cerveró era tal que la seua família sabia que durant una bona part del dia només podria veure'l si anava a visitar-lo a algun arxiu. “La muller de Cerveró –afirma el pare Batllori– em contà que una “amiga” prou indiscreta li preguntà un dia: Que té res el teu marit allà darre-

**Miquel Batllori:
“La tasca
de Cerveró
no ha estat prou
valorada, de cap
manera. Quan al
final de la seua
vida, tot el seu
fitxer va passar a
l'Arxiu del Regne
van aparèixer
valuosíssims
documents.”**

re de la Llotja (al costat d'un important arxiu)?, perquè veig sempre el vostre cotxe... I la senyora li contestà riallera: Maiestic més tranquil·la que quan té el cotxe allí!”

Respecte a les troballes que va fer Lluís Cerveró, el pare Batllori afirma que van ser nombrosíssimes, tot i que Cerveró només va investigar en els arxius de la capital valenciana. Segons Batllori: “Cerveró va trobar la distribució del cognom i dels membres més cabdals per tot el Regne de València entre el segle XIII i el XVI; la importància d'uns Borja establerts entre Xàtiva i València, dels quals sortiran els grans Borja històrics; llur posició econòmica, que començà a pujar la primera meitat del segle XV; els altres llinatges amb què s'encreuaven, entre ells els Pròxita, descendents del Joan de Pròscida que procurà al rei Pere el Gran el regne de Sicília, i també els Escrivà, que havien tingut a València alts llocs de govern i diferents feus molt rics des de la conquesta de Jaume I. També va descobrir la diferència entre els Gil de Borja, que primer canviaren l'ordre dels cognoms i

després es digueren simplement Borja; els nombrosos eclesiàstics que, a partir del pontificat de Calixt III, posseïren un munt de beneficis a Roma i a la diòcesi de València; la possessió i administració del ducat de Gandia, ja en temps de Ferran II el Catòlic, i de la baronia, després marquesat de Llombai, etc. I sobretot els contactes constants dels Borja valencians amb el pontificat romà, els Estats Pontificis i el Regne de Nàpols. Les troballes de Cerveró, més que modificar, varen completar i matisar molts punts valuosos de la història de la família valenciana de més importància històrica durant els segles XV i XVI”. En efecte, dins del projecte d'edició del diplomatarí de la família Borja, l'Arxiu Cerveró seria la peça bàsica per al “Diplomatarí valencià”, amb documents que recollirien des dels temps de la conquesta i repartiment del Regne de València, fins als moments en què la família es concentra al Ducat de Gandia, entre els anys 1503 i 1748.

La constància i la insistència van ser les principals característiques del treball de l'investigador valencià. Segons el pare Batllori: “Cerveró treballava molt engrescat i amb una assiduitat colpidora. Va arribar a dominar prou bé el català medieval de València i els formularis llatins. Els textos, sobretot en llatí, calia revisar-los abans de passar a llur publicació. I calia fer una tria dels que mereixen una publicació íntegra o quasi (abreujant els paràgrafs dels formularis), aquells dels quals convenia transcriure les parts cabdals per a la història genealògica, econòmica i social dels Borja, els que haurien d'ésser només extractats, i els que havien de passar a les notes. A aquestes tasques ens vam dedicar tots dos, sobretot des que, en complir setanta anys, l'any 1969, vaig poder deixar la direcció de la revista romana *Archivum historicum Societatis Iesu* i assolir bastants anys sabàtics a la Universitat Gregoriana on vaig ensenyar des del 1952”.

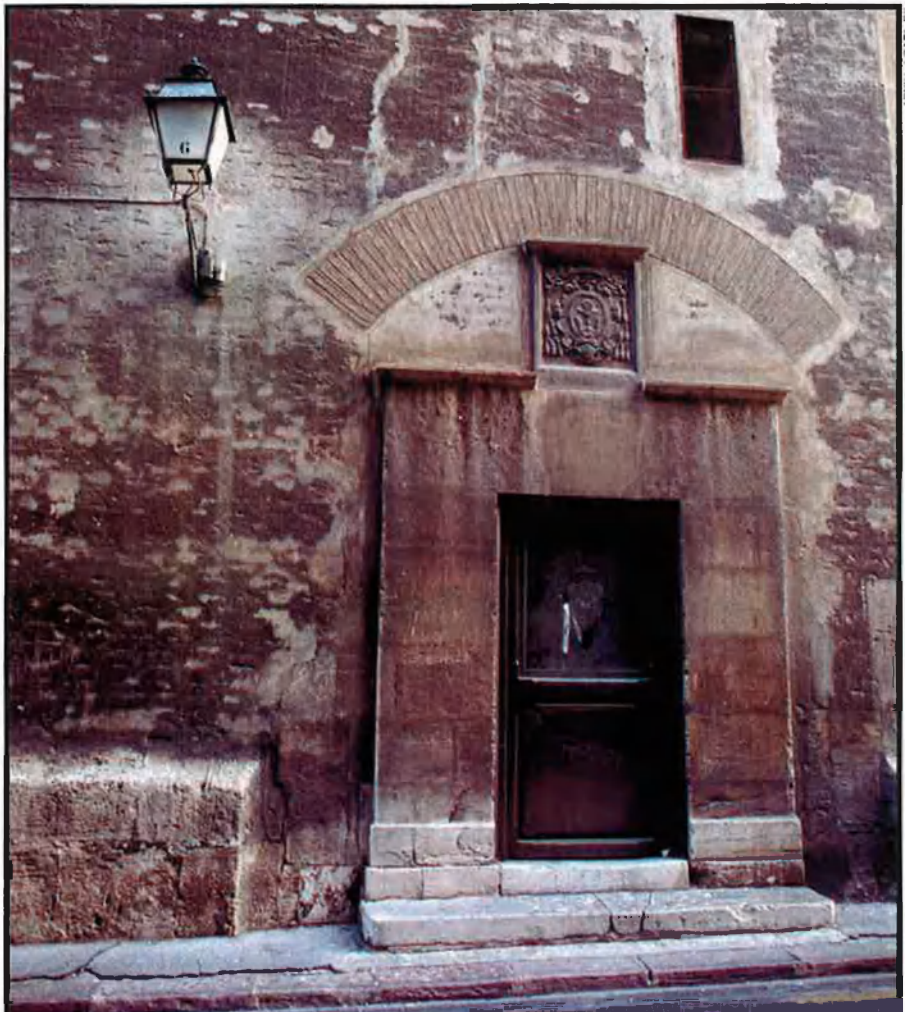
Com a figura excepcional i estranya en el panorama valencià, la tasca de Cerveró va resultar pionera. Com destaca Miquel Batllori: “Cerveró fou el primer

investigador que estengué les recerques borgianes a tots els arxius de la ciutat de València: el del regne, el capitular, el que restava encara del diocesà després de la revolució de 1936 i el riquíssim fons de protocols servat al col·legi del Patriarca”. Malauradament, aquell treball no va tenir prou ressò per permetre que Cerveró comptara amb alguna ajuda i, encara menys, amb el reconeixement que se li devia. “La seua figura –comenta l’historiador Luis Pablo Martínez, que ha parlat amb molts dels qui el van conèixer, i està familiaritzat amb el seu llegat documental– és única i la seua constància inimitable. Tenia, a més, una característica que ara resulta molt difícil de trobar en l’àmbit acadèmic: la generositat. Qualsevol que li demanara consell el trobava i les seues fitxes i investigacions estaven sempre a disposició del qui les necessitara. Ara això és ben difícil perquè hi ha molta competència entre els investigadors”.

Una opinió semblant té el pare Batllori: “La tasca de Cerveró no ha estat prou valorada, de cap manera. Quan, al final de la seua vida, tot el seu immens fitxer va passar a l’Arxiu del Regne, llevat el fons borgià, van començar a aparèixer recerques d’història valenciana, amb documents històrics valuosíssims i desconeguts, que jo ja havia vist en fitxes a casa de don Lluís Cerveró. Alguns historiadors responsables, com Martí de Riquer, en citaven sempre la procedència, però la major part dels altres no n’han dit ni un mot. La seva tasca extraordinària encara no ha estat valorada. Ho serà quan, després d’una revisió sistemàtica i completa del seu fons borgià, podrà ésser publicada la seva *Genealogia social i econòmica dels Borja*. Déu faci que els historiadors de tot Europa la puguin tenir prest a l’abast de la ma”.

I no estaria de més que també les institucions s’implicaren en el procés. Es tracta en definitiva d’aprofitar un treball descomunal, imprescindible per a conèixer bé un dels moments més brillants, controvertits i decisius de la nostra història; que és la d’Europa.

Jordi Sebastià

Dalt, el col·legi del Patriarca, on es conserva la màquina d’esclure de Cerveró. A sota, dues imatges de la seu de València.

ARXIU / RAFA GIL

ARXIU / RAFA GIL / VICENT A. JIMÉNEZ